

Länstyrelsen
Norrbotten

Beslut

Datum
2011-09-06

Diarienummer
432-16727-07

Solgården i Sunderbyn AB
Stationsgatan 36
972 32 Luleå

Byggnadsminnesförklaring av Gåsen 13, f.d. tidningshuset Norrbottens-Kuriren, Luleå kommun

Länstyrelsens beslut

Länstyrelsen förklarar med stöd av 3 kap 1 § kulturminneslagen Gåsen 13 f.d. tidningshuset Norrbottens-Kuriren, Luleå kommun, för byggnadsminne.

Skyddsbestämmelser

Länstyrelsen meddelar i enlighet med 3 kap 2 § kulturminneslagen följande skyddsbestämmelser för fastigheten Gåsen 13.

1. Gathuset får inte rivas, flyttas, till sitt yttre byggas om eller på annat sätt förändras i de delar som är exponerade mot kringliggande gator.
2. Ingrepp får inte göras i gathusets stomme mot kringliggande gator.
3. Byggnaden ska underhållas så att den inte förfaller. Vård- och underhållsarbeten på byggnadens yttre ska ske med material och metoder som är anpassade till byggnadens egenart.

Övrigt

Om det av särskilda skäl är nödvändigt att ändra byggnadsminnet i strid mot skyddsbestämmelserna ska ansökan om tillstånd för detta inges till Länstyrelsen i Norrbottens län, som enligt 3 kap 14 § kulturminneslagen får lämna tillstånd till ändringen.

Länstyrelsen lämnar råd och anvisningar inför vård och underhåll av byggnadens yttre.

Redogörelse för ärendet

Marianne Söderberg har den 26 oktober 2007 väckt fråga om byggnadsminnesförklaring av f d Kurirenhuset, Gåsen 13. Underrättelse härom har skett genom skrivelse till Lantmäterimyndigheten, fastighetsregistret, den 6 november 2007.

Bedömning av kulturhistoriskt värde och förslag på skyddsbestämmelser har upprättats av Länstyrelsen.

Solgården Sunderbyn AB, fastighetsägare, har den 30 december 2010 godtagit en byggnadsminnesförklaring samt de upprättade skyddsbestämmelserna. Luleå kommun har den 6 april 2010 tillstyrkt byggnadsminnesförklaringen.

Norrbottens museum har den 27 januari 2010 tillstyrkt byggnadsminnesförklaringen.

Skäl för länsstyrelsens beslut

Gatufasadernas arkitektoniska uppbyggnad är karaktäristisk för 1880-talets stilideal, med symmetri och samma avstånd mellan alla fönster, markerad övervåning och inslag av (imiterad) stenrustik. Takfasaden är stilenligt återhållen med flack taklutning och inga andra takprydnader än skorstenarna.

De välbevarade gatufasadernas unika utförande med hantverksmässigt bearbetad svartplåt i småformat, som imiterande spiktegel, ett byggmaterial som i sig skulle ge sken av att vara något mer än det var och klä ett trähus i en "ädlare" dräkt

Huset är en av relativt få byggnader från det sena 1800-talet som finns kvar i Luleå och ett av de första som restes efter stadsbranden 1887. Det ingår i en sammanhållen miljö kring domkyrkan, där flera av de byggnader som restes efter branden ännu står kvar.

Den obrutna, närmare 120 år långa epoken när tidningen Norrbottens-Kuriren haft sin hemvist här ger byggnaden ett högt traditionsvärde.

Länsstyrelsen anser att gathuset på Gåsen 13 har ett kulturhistoriskt värde som väl motiverar en byggnadsminnesförklaring.

Hur man överklagar

Detta beslut kan överklagas till Förvaltningsrätten. I bilagan finns närmare upplysningar om hur man gör.

De som deltagit i beslutet

Beslut i detta ärende har fattats av landshövding Per-Ola Eriksson efter föredragning av antikvarie Jeanette Aro.

Per-Ola Eriksson

Jeanette Aro

Bilagor:

Dokumentation – kulturhistorisk värdering 2009 11 20
Karta
Hur man överklagar

Kopia till:

Norrbottens museum, Box 266, 971 08 LULEÅ
Luleå kommun, 971 85 LULEÅ
Riksantikvarieämbetet, Kulturmiljöavdelningen, Box 5405, 114 84 STOCKHOLM
samt (efter att beslutet vunnit laga kraft)
Lantmäteriet
Marianne Söderberg, Ringgatan 25A 974 34 LULEÅ

Länsstyrelsen
Norrbotten

Bilaga

HUR MAN ÖVERKLAGAR

Om Ni vill överklaga länsstyrelsens beslut ska Ni skriva till

Förvaltningsrätten i Luleå. Ni ska skicka eller lämna in Ert överklagande till

Länsstyrelsen i Norrbottens län, 971 86 LULEÅ

För att Ert överklagande ska kunna prövas måste överklagandet ha kommit in till länsstyrelsen **inom tre veckor** från den dag Ni fick del av beslutet. Länsstyrelsen skickar därefter överklagandet till Förvaltningsrätten i Luleå.

Om en kommun, myndighet eller annan part som företräder det allmänna överklagar beslutet räknas emellertid tiden från beslutets datum.

Ni ska i Ert överklagande ange

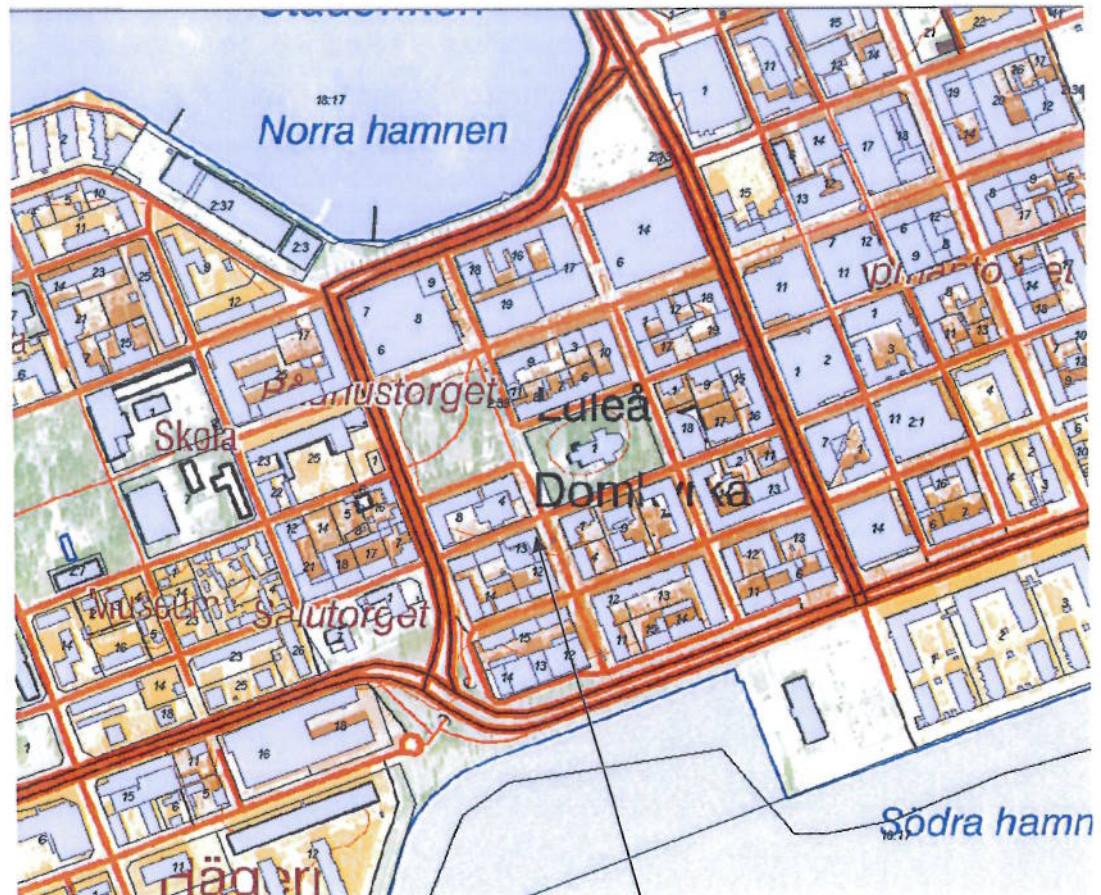
- * vilket beslut Ni överklagar (ärendets diarienummer och beslutsdag),
- * hur Ni vill att beslutet ska ändras och varför,
- * Ert namn, postadress och telefonnummer.

Ni ska underteckna Ert överklagande. Om Ni anlitar ombud kan istället ombudet underteckna överklagandet. I så fall ska fullmakt bifogas.

Om Ni behöver ytterligare upplysningar om hur man överklagar kan Ni vända Er till länsstyrelsen, telefon 0920 – 960 00.

Norrbottens-Kuriren

Fastighetskartan © Lantmäteriet dnr 106-2004/188

Bakgrund

År 1887 drabbades Luleå av en brand som ödelade större delen av centrala staden, däribland kyrkan och stadens nybyggda apotek på Gåsen 13. Efter branden förvärvades fastigheten av NP Isaksson som lät bygga det nuvarande gathuset. Isaksson var direktör för tidningen Norrbottens-Kuriren som startat i blygsam skala 1861. År 1889 kunde tidningen flytta in i det nya ståtliga tvåvåningshuset som då även rymde bostadslägenheter och lokaler för uthyrning i källarplanet.

Tidningen Norrbottens-Kuriren har producerats här från september 1889 till september 2008 då redaktionen flyttade ut.

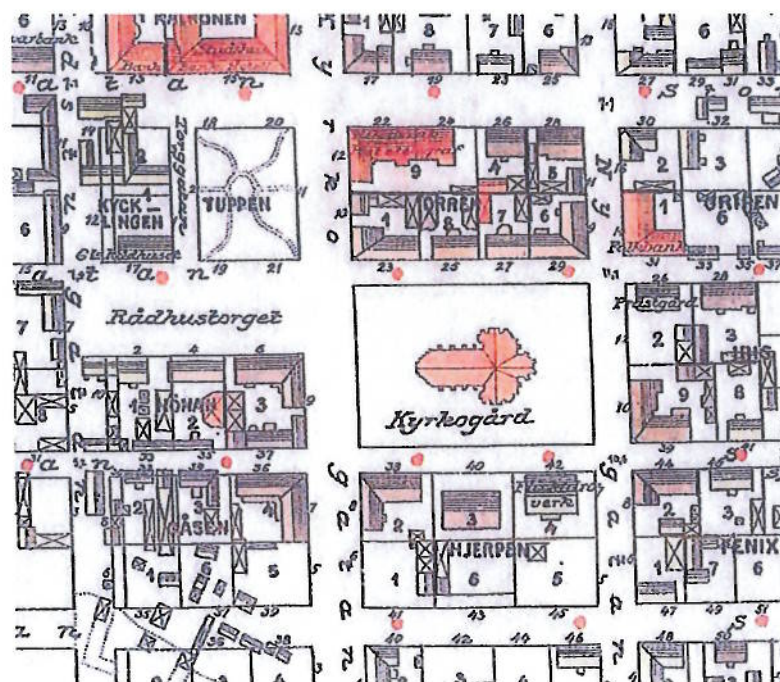
Grannskapet

Byggnaden ligger i ett centralt och prestigefyllt läge i den nya stad som reste sig ur de förkolnade brandresterna. Den nygotiska tegelkyrkan (nuvarande domkyrkan) i grannkvarteret började byggas ungefär samtidigt som Kurirenhuset, vilket var ett av de

första som återuppbyggdes efter branden. Vid sekelskiftet 1800/1900 ramades Kyrkplatsen in av två- och trevåningshus med påkostade fasader däribland Kurirenhuset tillsammans med C. O Bergmans stora putsade hus -numera domkapitelhuset- och flera hus med hörntorn däribland Erikssonska huset i kiv Gripen och Centralhotellet i kv. Hönan.

Flera av de samtida fastigheterna i grannskapet hade spiktegelklädda fasader, de båda hörnhusen i kv. Orren och kv. Järpen står ännu kvar, medan andra har rivits.

Utsnitt ur Luleå stadskarta 1917.

Spikteglet är format som breddsidan av ett vanligt, äldre murtegel, men är endast 1" tjockt och spikas fast på fasaden genom förstansade spikhål.

Spikteglet tog ursprungligen fram som putsbärare på trähus under sent 1700-tal men får vid sks 1800/1900 ett nytt användningsområde som synlig fasadbeklädnad mot profilerade listverk i puts. Att klä ett trähus med spiktegel är ett sätt att klä ett det i en "ädlare" dräkt, samtidigt som det skulle ha en brandbegränsande effekt, men på Kurirenhuset har denna ambition förts ett steg längre när man använt en materialimiterande teknik som efterliknar ett material som i sig är tänkt förvilliga ögat.

Spiktegel slog igenom som fasadmateriäl i Luleå i samband med återuppbyggnaden efter stadsbranden.

Länsstyrelsen
Norrbotten

Datum
2009-11-20

Diarienummer

3 (12)

Ett av de ståtliga grannhusen med spiktegelfasad, t h slänten mot domkyrkans parkmiljö. Kurirens huset syns i bakgrunden.

Foto från 1924 med originalbemålad fasad.

Länsstyrelsen
Norrbotten

Datum
2009-11-20

Diarienummer

Kurirenhuset, Gåsen 13

Byggnaden är byggd i vinkel från kvartershörnet och mäter 33 respektive 31½ meter i vardera riktningen, fördelade på 10 fönsteraxlar utmed båda gatufasaderna. Huskroppen håller en större bredd mot Kyrkogatan - 12 meter - än i den länga som sträcker längs Stationsgatan som endast är 9 meter bred.

Huset är enligt uppgift timrat, huruvida det är liggtimmer eller stående timmer har ej kunnat avgöras, men med tanke på byggnadens storlek och byggtid är det möjligen byggt av restimmer. Fasaderna är plåtbeslagna i ett tegelimiterande utförande, vilket var ännu tydligare från början när det var målat med vita "fogar" mot det tegelröda.

Gatufasader i välbevarat skick. – bilen kör längs Kyrkogatan Den långa gata som försvinner i bildens högra kant är Stationsgatan.

Byggmästare var Oskar Larsson, som även innehade stadsbyggmästartjänsten i staden vid denna tid (NK 4/10-89). Det lär ha tagit två år att färdigställa plåtfasaden, ett arbete som utfördes av klensmeden "lillen" eller Lill-Plåtis¹.

¹ Hedberg Ingegerd Berglund Elsa; Norrbottens kuriren. Stencil 1992 i Luleå kommun stadsarkiv

Fasaderna

Fasadens arkitektur är karaktäristisk för 1880-talet med symmetri som förhärskande ideal och breda horisontella listverk under takfot o mellan våningarna. Takets lutning är flack och inga takkupor eller andra takprydnader framhäver takfasaden – att jämföra med 1890-talshuset tvärs över gatan! Hörnen markeras genom i hörnkedjor i stenimiterande rustik och alla fönsteraxlar sitter på samma avstånd sinsemellan. På tidens manér är övre våningen markerad med högre fönsterhöjd och mer utsirade fönsteromfattningar.

Fasadutsnitt från bottenplan och övervåning, med högre och mer markerade fönster i övre våningen.

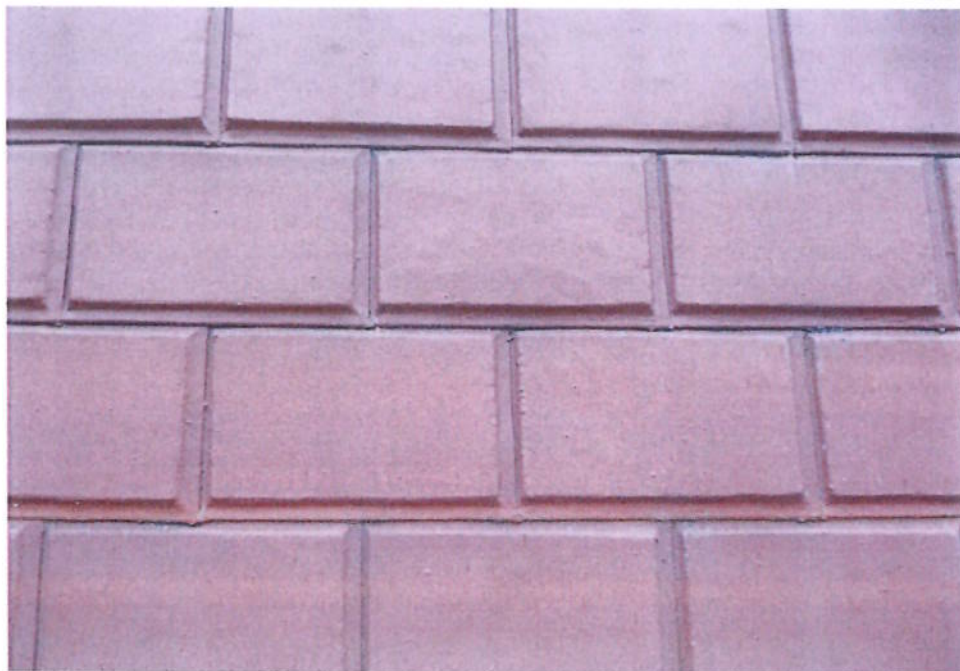
Detaljer av våningslisten med "rusticerat" mellanparti och sammansatta profiler i över- och underkant. Övre planets fönster är "ställda" direkt på listen.

Bottenvåningens fönsteromfattningar bildar ett enkelt ramverk kring fönsteröppningen medan de i övre planet kröns av en profilerad kornisch.

Mellan våningsplanen löper ett listverk med rusticerat mellanparti med sammansatta profiler i över- och underkant. Övervåningens fönster är "ställda" direkt på våningslisten. Takfotslisten är bred och hög med en attikavåning antydd genom ventilationsgallren - från början glasade - mot Kyrkogatan – samma motiv har funnits mot Stationsgatan.

De "imiterade" spikteglen på Kurirenhuset mäter $24\frac{1}{2} \times 14$ cm exkl. "fog" medan det äkta spikteglet på huset tvärs över gatan mäter $15\frac{1}{2} \times 28$ cm. Ett äldre murtegel mätte ca 30×14 cm.

Detalj av den spiktegelimiterande plåtfasaden. Varje "tegelplatta" är hantverksmässigt tillverkat av smidd plåt och hopfalsad med de intilliggande.

Entrén i det avskurna hörnet mot gatukorsningen är inramad med kopparplåt med Tidningens namn överst och annan information på sidostyckena. Den lilla baldakinen i kopparplåt är sannolikt tillkommen på 30-talet (efter 1924). Den glasade dörren är av sentida snitt.

En rundtrappa i huggen sten tar upp nivåskillnaden mellan gata och dörr.

Stenfoten i gathörnet övergår i betong i de delar där källarvåningen tränger in under huset, blandningen mellan sten och betong syns redan på bilder från 1920-talet och är sannolikt ursprunglig.

Entré från gatan – tidsenlig omfattning men moderna dörrar, Baldakin av 1930-talssnitt och ett skyltfönster som förstörades 1950, tidigare satt här ett vanligt fönster.

Förändringar

Huset har levt och förändrats med tidningens verksamhet och teknikförändringar under närmare 120 år, vilket inneburit stora förändringar i det inre, men även radikala förändringar i yttre mot gårdsidan. Redan 1898 sker den första tillbyggnaden i samband med uppgraderingar i tryckeriets maskinpark. Kring 1960 revs det gamla gårdshuset och äldre glasverandor i samband med att huset byggdes till med en stor hall som upptar i princip hela den forna gårdsytan. Långa takkupor sträcker utmed gårdens takfasader och i innerhörnet står ett hisstorn. Dessutom skjuter olika mindre påbyggnader för trapphus mm ut från den gamla huskroppen mot gårdsidan

Gårdssidan. Den vänstra bilden visar gårdsutbyggnaden från söder, i bildens högra kant skymtar den ursprungliga huskroppen i skuggorna T.h. skymtar den ursprungliga huskroppen i bakgrunden och i förgrunden skjuter ett sentida trapphus upp genom gårdsutbyggnadens tak.

Gatufasaderna däremot är tämligen intakta förutom några nya källarfönster och att lokalerna i källarplanet mot Kyrkogatan tidigare hade ingång direkt från gatan. Ett av bottenplanets fönster intill hörnentrén förstörades till skyltfönster 1950 Nya takfönster i form av välvda plexiglasbubblor har tillkommit utmed Kyrkogatan, dessutom har infarten mellan Kurirenhuset och grannfastigheten mot Stationsgatan byggts igen med en lägre, mellanbyggnad med glasfasad, sannolikt på 80-talet.

Inglasad entré mellan husen mot Stationsgatan.

Alla fönster har bytts ut till nya treglasfönster med grova, inåtgående bågar i instickskarmer. De nya fönstren har fått samma korspostindelning som originalfönstren – Dessa hade dock redan på 1950-talet bytts ut mot fönster med s.k. T-post-indelning. På äldre foton framträder fönstren också i mörka toner medan de nya är vitlackerade.

Exteriör detaljanalys

Byggdela	k-h-värde +	k-h-värde (-)
Sockel	Originalskick blandning av granit o betong	
Källarfönster		Bytta
Gatu Fasader	Original, unika	
Taklist gatufasad	½ original, utbytta delar i tidstyp utförande	½ utbytt, utseende som förut men hantverksmässigt annorlunda med större längder o popnit
Våningslist	Delvis original, utbytta delar i tidstypiskt utförande	Utbytt i vissa delar, utseende som förut men hantverksmässigt annorlunda med större längder o popnit
Hörnkedjor	Original, tidstypiska	
Hörnentré	Omfattning original	Dörrpartiet är utbytt
Fönster hela huset	Samma format som tidigare	Bytta, klumpigt snickeri, inåtgående
Gårdsfasad		Mestadels igenbyggd, enstaka, mindre ytor av "plåttegel" i original finns kvar, gäller även gavlarna
Närmiljön	Flera hus från tiden kvar och speglar den stad som reste sej efter branden	
Fönsteromfattning	Form som tidigare	Omfattningarna är omgjorda med modern plåt i större längder!
Takavvattning	Delvis i originalutförande	Stuprörens övre partier utbytta
Takmaterial	Material - slåtplåt - som tidigare	Modern teknik i bandtäckning.
Takprofil		Bubbeltakfönster gatufasad, långa kupor längs gårdsfasad
Skorstenar		Rivna

Interiören

Bild från kontorsrum kring korridor – en interiör som är representativ för inomhusmiljön.

Den som träder in i huset finner knappast några äldre drag eller detaljer. Av de forna bostadsvåningarna kan inget anas – det moderna kontoret med kontorsrum utmed en glasad mittkorridor har helt tagit över byggnaden.

Endast i källarplanet utmed Stationsgatan minner de välvda fönstren och bärlinans gjutjärnskolonner om de ideal som rådde när huset byggdes.

Källarplanet under längan mot Stationsgatan. Gjutjärnskolonner i bärlinan.

Materialimitation som idé

Materialimitation som idé har lång tradition – oftast baserad på att med ett billigare material imitera ett mer dyrbart. T.ex. skulle stormaktstidens ljusa putsfasader ge sken av kontinentens marmor- och sandstensfasader. Ett annat vanligt exempel är marmoreringsmålning där man med målarfärg imiterar dyrbar marmor eller ädla träslag.

Men listan kan göras lång, att måla kolonner av gjutjärn som stenkolonner eller pressa takpannor av betong i stället för tegel för att bara nämna några.

Ett annat spår inom den materialimiterande traditionen är att eftersträva perfektionism där det var teknikens visuella uttryck och perfekt enhetlighet som var eftersträvansvärt snarare än det äkta materialet, inom denna tradition finns t ex de tegelimiterande putsfasaderna, där en tegelmur slätputsas och därefter målas som tegel med vita fogar.

På Kurirenhuset har materialimitation som idé förts ännu längre - här används ett dyrare material/teknik för att imitera en billigare – som i sin tur är en imitation av en dyrare!

Kulturhistoriskt värde- schematisk redovisning

Byggnadshistoriskt värde	Byggnadsteknisk/-historiskt värde	Arkitekturhistoriskt värde	Samhällshistoriskt värde .	Socialhistoriskt värde
☺ Byggnadens volym och fasader mot gatan är i stort välbevarad, med en unik fasadbeklädnad	☺ Ja unikt/ovanligt exempel på tidig plåtfasad i medveten utformning.	○ Ej relevant	☺ Ett av de första husen som återuppbyggs efter stadsbranden 1887.	○ Ej relevant
Arkitektoniskt värde - estetiskt mm	Konstnärligt värde	Patina -spår av åldrande - nötning mm- som ger karaktär av ålder.	Miljöskapande - del i helhetsmiljö	Identitet
☺ Gatufasaden ett välbevarat exempel på 1880-talets tidstypiska fasadarkitektur	○ Ej relevant	○ Ej relevant	☺ Ett av de äldre hus som ramar in kyrkplatsen. Symboliserar den stads som restes efter stadsbranden	○ Ej relevant
Kontinuitet	Traditionsvärde	Symbolvärde	Autencitet - äkthet	Kvalitet i utformning, konstruktion, hantverk, material.
☺ Ja kopplat till den äldsta lokaltidningen som haft sin hemvist här i 120 år	☺ Huset är starkt förknippat med Norrbottenskuriren.r	○ Ej relevant	☺ Byggnaden är välbevarad i sin framtoning mot gatan	○ Ja hantverksmässigt beslagen plåtfasad
Pedagogiskt värde - tydlighet	Sällsynt/representativt			
○ Ej relevant	☺ Unik fasad där materialimitationen får en ny innebörd			

Kulturhistoriskt värde i sammanfattning

Byggnadens kulturhistoriska värde kan knytas till tre dimensioner/aspekter;

De bevarade gatufasadernas unika utförande, som imiterande ett byggmaterial som i sig skulle ge sken av att vara något mer än det var.

Fasadens arkitektoniska uppbyggnad som är karaktäristisk för 1800-talets stilideal, med symmetri och samma avstånd mellan alla fönster, markerad övervåning och inslag av imiterad stenrustik.

Läget vid kyrkplatsen - ett för sin tid prestigefyllt läge, där flera av de byggnader som restes efter branden ännu står kvar. Huset är ett av relativt få byggnader från det sena 1800-talet som finns kvar i Luleå och ett av de första som restes efter stadsbranden.

Den obrutna, närmare 120 år långa epoken när tidningen Norrbottenskuriren haft sin hemvist här har gett byggnaden ett högt traditionsvärde.

Mer kunskap att hämta?

Det har under utredningstiden inte varit möjligt att penetrera det arkiv som skulle kunna berätta mer om byggherrens tankar bakom fasaden. Tidningen har flyttat ut och arkivet transporterats till Norrbottens minne där det står ouppackat och för närvarande inte tillgängligt, då materialet är alltför stort att gå igenom osorterat.

Ett upprop bland landets länsantikvarier har dock bekräftat bilden av att denna fasad är unik i sitt tekniska utförande.

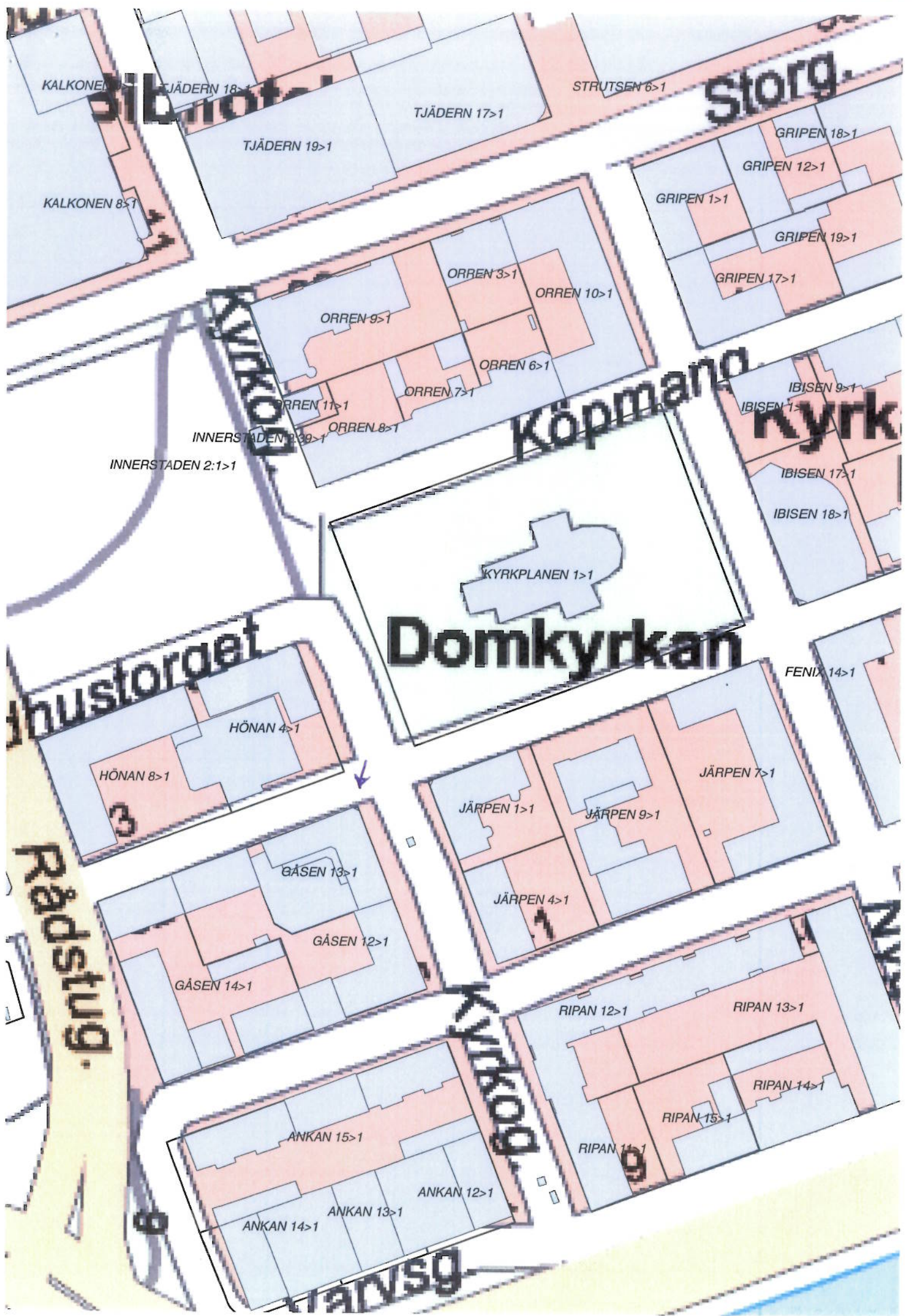
Källor och litteratur

Äldre fotografier i Luleå kommuns stadsarkiv.

Lundborg Tor; Luleå Stad vård, Norrbottens museum Luleå 1978.

Hedberg Ingegerd Berglund Elsa; Norrbottens kuriren. Stencil 1992 i Luleå kommun stadsarkiv

Norrbottenskuriren 1889 10 04.

KALKONEN

TJÄDERN 18>1

STRUTSEN 6>1

Stora

TJÄDERN 17>1

TJÄDERN 19>1

GRIPEN 18>1

GRIPEN 12>1

KALKONEN 8>1

GRIPEN 1>1

GRIPEN 19>1

GRIPEN 17>1

ORREN 3>1

ORREN 10>1

ORREN 9>1

ORREN 6>1

ORREN 11>1

ORREN 7>1

ORREN 8>1

INNERSTADEN 10>1

INNERSTADEN 2:1>1

Köpmans

IBISEN 9>1

IBISEN 1>1

IBISEN 17>1

IBISEN 18>1

Kyrk

KYRKPLANEN 1>1

Domkyrkan

FENIX 14>1

Rådhus

HÖNAN 4>1

HÖNAN 8>1

3

JÄRPEN 7>1

JÄRPEN 1>1

JÄRPEN 9>1

JÄRPEN 4>1

1

GÅSEN 13>1

GÅSEN 12>1

GÅSEN 14>1

RIPAN 12>1

RIPAN 13>1

RIPAN 14>1

RIPAN 15>1

RIPAN 11>1

9

ANKAN 15>1

ANKAN 12>1

ANKAN 14>1

ANKAN 13>1

Rådströg

Kyrkogård

Sibrotet